

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE PHDr. MIROSLAVY GAVUROVEJ, PhD.,

PREKLAD AKO DIALÓG (VZŤAHY MEDZI PREKLADATEĽOM A REDAKTOROM AKO KĹÚČ

K ÚSPEŠNÉMU PREKLADOVÉMU PROCESU)

S veľkým potešením som si prečítal habilitačnú prácu PhDr. Miroslavy Gavurovej, PhD., *Preklad ako dialóg (Vzťahy medzi prekladateľom a redaktorom ako kľúč k úspešnému prekladovému procesu)*, a to nielen preto, že v nej mám – ako by povedal profesor Stanislav Rakús – „niekoľko zmienok“, ale predovšetkým preto, že v nej vidieť zaujatie pre vec, odbornosť, nadhľad a pokoru.

Prácu vnímam v našom kontexte ako novátorskú, keďže s takýmto komplexným prístupom k problematike vzájomného vzťahu medzi prekladateľom a redaktorom som sa u nás ešte nestretol. Je pravda, že v posledných rokoch sme svedkami zvýšeného vedeckého i edukačného záujmu o otázky redakčnej praxe či editorstva (najnovšie možno spomenúť napr. monografiu Veroniky Rácovej a Martina Navrátila *Vybrané textologické problémy / Ján Buzássy: Pláň → Pláň, hory* z r. 2022), pričom možnosť študovať príslušné študijné programy v slovenskom vysokoškolskom prostredí sa koniec koncov spomína aj v habilitačnej práci, väčšinou sa však vzťahujú na pôvodnú, nie prekladovú tvorbu. Práve svojím zacielením na oblasť umeleckého prekladu je táto práca priekopnícka a som presvedčený, že jej potenciálna knižná podoba bude mať dobré využitie aj pri príprave budúcich prekladateľov.

Už k úvodnému mottu českého prekladateľa Vladimíra Mikeša „Preklad je pokus o nemožné“ sa žiada doplniť často citovaný aforistický výrok súčasného anglického prekladateľa z francúzštiny Williama Traska: „Preklad, je, samozrejme, nemožný. Práve preto ho robím.“ Oba citáty v sebe obsahujú poukaz na často sifyfovskú úlohu, ktorá pred prekladateľom umeleckej literatúry stojí.

Možno len súhlasiť s konštatovaním autorky v Prológu: „Finálny preklad by mal byť – v optimálnom prípade – výsledkom dialógu o. i. medzi prekladateľom a redaktorom“ (s. 10). Prax, ako nás presvedča aj predložená habilitačná práca, má však od takéhoto ideálu niekedy ďaleko. Je dobré, že Gavurová reflektuje rozličné podoby takéhoto dialógu a usiluje sa ich teoreticky uchopiť.

Voči štruktúre práce nemám námietky, je volená premyslene, kapitoly na seba logicky nadväzujú a celkovo vzbudzujú dojem kompaktného a vyváženého textu. Impozantný je aj zoznam sekundárnej literatúry, ktorý svedčí o širokom autorkinom rozhľade v danej problematike. Trocha mätúce sa mi zdalo len číslovanie kapitol v obsahu, ale to je detail.

Návrat do minulosti a do československého translatologického kontextu v príslušnej kapitole má svoj zmysel, pretože mnohé, čo spoluvytvára súčasný stav v oblasti redigovania prekladu, má svoj základ práve v období pred r. 1989. Nejde len o teoretickú reflexiu otázok týkajúcich sa prekladu na jeho ceste k čitateľovi (Ferenčík, Popovič a iní), ale aj o mnohé praxeologické javy, ktoré ovplyvňujú výslednú kvalitu prekladaných titulov. (Týka sa to zvlášť tých redaktorov, ktorí majú priamu skúsenosť s redakčnou prácou z čias spred r. 1989.) Jedným z takýchto javov je uplatňovanie tzv. vydavateľských úzov, ktoré niekedy vyúsťovalo až do komických situácií, keď sa prekladateľ už počas práce (či už vedome alebo podprahovo) usiloval danému úzu prispôbiť, vediac, aký výraz alebo slovné spojenie sa v danom vydavateľstve akceptuje. (Jeden takýto slovníček s úzom istého vydavateľstva som si svojho času vytvoril v počítači tiež.)

Cenný je Gavurovej pokus o vyjasnenie termínov editor/redaktor priblížením názorov staršej generácie translatológov (Ferenčík, Popovič či Vilikovský), ale aj novšej (Kupková, Djovčoš, Kubiš). S najväčšou pravdepodobnosťou sa tieto termíny v praxi aj naďalej budú používať synonymne, nie je však na škodu veci usilovať sa v odbornom diskurze terminológiu precizovať. Pohľad do anglofónneho kontextu či už odkazmi na príslušných teoretikov alebo pohľadom do prekladových slovníkov pritom nemusí nevyhnutne veci robiť jasnejšími. Stačí si len pozrieť heslo „editor“ vo *Veľkom anglicko-českom slovníku* autorskej dvojice Hais – Hodek: 1. vydavateľ, editor (the ~ of some early English ballads); 2. redaktor (the ~ of a series ... seriálu, the sports / sporting ~ of the evening paper). V každom prípade sú podnety z anglofónnej translatológie v 2. kapitole pri cizelovaní termínov cenné, hoci je otázne, či možno túto terminológiu mechanicky preniesť aj do slovenského prostredia.

Za dôležitejšiu v tejto súvislosti pokladám skôr otázku kompetencií redaktora vo vzťahu k prekladateľovi, ktorej sa v práci venuje nemalý priestor. Tu sa ako zásadná vynára otázka definitívnosti, resp. práva veta pri konečnej podobe textu. Autorka naznačuje, že teoretici sa skôr prikláňajú k osobe redaktora, praktici zas k osobe prekladateľa. Rozhodne nemožno súhlasiť s citovaným tvrdením Adriany Oravcovej (s. 30), že „redaktor nesie ako jediný plnú

zodpovednosť za štylistickú a jazykovú správnosť textu“. Takýto prístup sa podľa môjho názoru dostáva do rozporu s autorskými právami; pravdepodobne nemožno formulovať nejaký relevantný záver bez zohľadnenia aj *právných* aspektov celého procesu. Svoju úlohu tu zaiste zohráva aj zohľadnenie postavenia redaktora v tých časoch, ktoré sa po r. 1989, ako sa v práci konštatuje, z rozličných, najmä ekonomických dôvodov podstatne zmenilo. Možno teda súhlasiť, že danú otázku nejestvuje „jediná správna, uspokojivá a definitívna odpoveď“ (s. 27), a dodajme, že z povahy vecí asi ani jestvovať nemôže.

Nie nepodstatná je aj zmienka o vydávaní výborných kníh bez dostatočnej redakčnej praxe v poznámke pod čiarou na s. 32. Autorka síce nijaké konkrétne vydavateľstvo priamo nemenuje, žiada sa však uviesť aspoň jeden príklad už nejestvujúceho vydavateľstva Kalligram, ktorého mnohé skvelé prekladové tituly zbytočne kazila absencia kvalitnej redakcie textu.

Kapitola 1.7 Redakčná prax po roku 1989 presne pomenúva špecifiká redaktorskej práce v porovnaní s predošlým obdobím vrátane vplyvu ekonomických tlakov či absencie živého kontaktu medzi prekladateľom a redaktorom. Keďže citovaný výrok Tatiany Búbelovej na s. 50, v ktorom vymenúva vydavateľstvá, kde ešte funguje jazyková redakcia, autorka práce ponecháva bez komentára, dovoľm si podotknúť, že zaváňa silným bratislavocentrizmom, akoby mimo hlavného mesta nijaké vydavateľstvá nejestvovali.

Ak som v úvode posudku spomínal pokoru, bolo to najmä v súvislosti s kapitolou venujúcou sa prekladu Welshovho *Principiálneho románu*, zvlášť s ochotou uznať si vlastné začiatocnícke chyby, poučiť sa z nich a dokonca ich aj vedecky a didakticky umne využiť. Pritom som presvedčený, že na mnohé javy v preklade tejto knihy by s odstupom času (ak by bola taká možnosť, čo sa stáva len výnimočne) prekladatelia boli prišli aj sami. Tu treba oceniť autorkinu odbornú filologickú kompetenciu, s akou sa jej podarilo dané javy utriediť a teoreticky veľmi presne pomenovať. Priznám sa, že až do čítania tejto práce som netušil, že jestvuje jav zvaný *kominatív*, hoci moje jazykové povedomie s ním už roky intuitívne pracuje. Za výstižné pokladám spojenie „hypnóza originálom“, naznačujúce interferencie

východiskového jazyka v preklade. Na lexikálnej rovine môžu takéto interferencie pomôcť eliminovať okrem iného aj referenčné príručky (v anglofónnej jazykovej oblasti možno odporučiť napr. publikáciu Josefa Hladkého *Zrádná slova v angličtine* či knihu Dona Sparlinga *English or Czenglish?*).

Nemožno než súhlasiť s uvedeným odporúčaním Briana Mossopa týkajúcim sa komparatívneho postupu pri redakcii textu (s. 64): najprv čítať preloženú vetu, až potom originál. Redukuje sa tým možný vplyv idiolektu prekladateľa na konečný tvar textu, hoci aj tu zrejme platí anglické „easier said than done“. Každý redaktor má svoj idiolekt, ktorý sa navyše v priebehu času môže vyvíjať, keďže sa vyvíja aj jazyk.

Pomerne citlivá je otázka tzv. autorevízie prekladu (s. 69), keď prekladateľ je zároveň redaktorom vlastného prekladu. Nestáva sa to síce často, no je potrebné aj tieto javy teoreticky podchytiť. V takomto prípade je dobré: 1. ak má prekladateľ skúsenosť s redakčnou prácou, 2. ak medzi prekladom a jeho redakčnou úpravou jestvuje väčší časový odstup. Berme však ako bernú mincu autorkino tvrdenie zo s. 96, že „aj redaktor je človek omylný“. Navyše – ako sa v súkromnej mailovej komunikácii pred časom vyjadril prekladateľ par excellence Ján Štrasser, „chyba knihu poľudšťuje“ – ak ich, pravda, nie je priveľa.

Pár slov sa žiada dodať ku kapitole analyzujúcej vzťah prekladateľ – redaktor v prípade románu Cormaca McCarthyho *Táto krajina nie je pre starých*. Zdá sa, že viaceré návrhy redaktorky boli ovplyvnené českým prekladom toho románu, inak si len ťažko vysvetliť napr. uprednostňovanie výrazu „voz“ vo význame „vozidlo“, „automobil“ alebo iné príklady. V tejto súvislosti si ešte dovoľím jednu poznámku týkajúcu sa návrhov na nahrádzanie vzťažného zámena „ktorý“ synonymom „čo“ – podľa najnovšieho *Slovníka súčasného slovenského jazyka* zámeno „čo“ nemá charakter hovorového, ale je rovnocenným synonymom zámena „ktorý“, okrem toho v prípadoch, kde je to relevantné (napr. vo viazanej poézii), sa využíva aj z úsporných dôvodov. Rovnako by som bol opatrný v označení tvaru „pánu“ za archaický (s. 126) – má totiž svoje miesto okrem náboženského diskurzu aj pri uvádzaní pred menom alebo titulom.

V kapitole III Preklad ako spor medzi prekladateľmi a redaktorkou mohli viaceré uvádzané príklady nezhôd ovplyvniť skúsenosti redaktorky rukopisu a zároveň jej jazykové znalosti.

Práca sa celkovo vyznačuje veľmi dobrou jazykovo-štylistickou úrovňou, len ojedinele sa vyskytnú drobné a ľahko odstrániteľné nedostatky: „priorizácie“ (s. 15), „kde končia?“ (s. 24), zriedkavo písanie čiarok, názvy študijných programov či odborov s veľkým začiatočným písmenom (s. 52, 54), literárno-vedné vzdelanie (s. 53).

Otázky do diskusie:

1. V posledných rokoch sa z rozličných dôvodov (technologický pokrok, nedávno aj koronakríza) zredukoval priamy osobný kontakt medzi prekladateľom a redaktorom prekladu a často niekedy celý proces prebehne v online priestore. Je náležité takýto priamy kontakt vyžadovať ako nevyhnutnú podmienku kvalitnej výslednej podoby prekladu?

2. Do akej miery môže byť pri redigovaní cudzieho prekladu výhodou a do akej nevýhodou vlastná autorská alebo prekladateľská skúsenosť redaktora?

3. Ktoré slovenské vydavateľstvá podľa autorky práce v súčasnosti najlepšie naplňajú predstavu o ideálnej spolupráci prekladateľa a redaktora?

Záver:

Habilitačná práca PhDr. Miroslavy Gavurovej, PhD., *Preklad ako dialóg (Vzťahy medzi prekladateľom a redaktorom ako kľúč k úspešnému prekladovému procesu)* podľa môjho názoru spĺňa všetky kritériá tohto typu záverečnej práce, je originálnym príspevkom k teórii a praxi umeleckého prekladu, vedno s jej didaktickým využitím ju možno pokladať za nesporný prínos pre daný vedný odbor, odporúčam preto po úspešnej obhajobe udeliť PhDr. Miroslave Gavurovej, PhD., vedecko-pedagogický titul *docent* v odbore habilitačného a inauguačného konania *prekladateľstvo a tlmočníctvo*.

Košice 20. 3. 2022

prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach